

פרשת בא – "אני שולח את כל מגפותי"

א. "למען שיתי אותותי אלה בקרבו"¹

פרשתנו פותחת בקריאה של ה' למשה לשים פעמיו שוב לארמונו של פרעה. זאת, על מנת להתרות בו בטרם תבוא אליו המכה הבאה:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲה כִּי אֲנִי הַכְּבֹדְתִי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עַבְדּוֹ לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְתִּי אֱלֹה בְּקַרְבוֹ: וְלִמְעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְבָנֵי בְנֵי אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתְתִּי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה': וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּרַעֲה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד מַתִּי מֵאַנְתָּ לְעֹנֹת מִפְּנֵי שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי: כִּי אִם מֵאֵן אֶתָּה לְשַׁלַּח אֶת עַמִּי הַנִּנְגִי מִבֵּיא מִחַר אֶרֶבָה בְּגִבְלָךְ... וּמְלֹאוּ בְּתִיד וּבְתִיד כָּל עַבְדֶּיךָ וּבְתִיד כָּל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתָם עַל הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְּן וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרַעֲה" (שמות י', א-ו')
ההתראה כשלעצמה אינה צריכה להפתיע אותנו. כבר היו מכות שקדמה להם התראה באותן מלים ממש:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד לֵב פְּרַעֲה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם: לָךְ אֶל פְּרַעֲה בְּבִקְרָא... וְאָמַרְתָּ אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי בְּמִדְבָר וְהִנֵּה לֹא שְׁמַעְתָּ עַד כֹּה" (שם ז', י"ד-ט"ז)
"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי" (שם כ"ו)
"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲשִׁכַם בְּבִקְרָא וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרַעֲה הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּימָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי" (שם ח', ט"ז)
"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲה וּדְבַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי" (שם ט', א')
"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲשִׁכַם בְּבִקְרָא וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרַעֲה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי" (שם י"ג)

אולם, עדיין יש היבט שאמור לעורר את תשומת לבנו. עד כה, דבר ה' למשה התמקד בקריאה להתייצב לפני פרעה ולהתרות בו. טרם המכה הראשונה אנו מוצאים בפעם הראשונה דיבור המתייחס לתמונת המצב:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד לֵב פְּרַעֲה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם. לָךְ אֶל פְּרַעֲה בְּבִקְרָא..." (שם ז', י"ד-ט"ז)

כיוון שאנו בשלב בו טרם החל ה' להפליא מכותיו במצרים, ניתן להבין את מקומו של משפט ההקדמה. ה' מנמק את ההכרח להתחיל להכות במצרים, בכך

שהערוצים האחרים לא הביאו לתוצאות הרצויות. ברם, אנו מוצאים פעם נוספת בה ה' מוסיף דברים למשה, המתייחסים לתמונת המצב העכשווית. בפרשתנו, טרם נשלח משה להתרות על מכת הארבה, נאמר:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲה כִּי אֲנִי הַכְּבֹדְתִי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עַבְדּוֹ לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְתִּי אֱלֹה בְּקַרְבוֹ: וְלִמְעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְבָנֵי אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתְתִּי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (שם י', א-ב')
והתמיהה עלה מאליה: מה טעם דווקא בנקודה זו נזקק ה' לייחד שוב את הדיבור למשה, ביחס לתמונת המצב העכשווית?
לשם כך, עלינו לאמץ זווית ראייה חדשה על התנהלות מכות מצרים.

ב. ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך

תחילה, דיבר ה' למשה במעמד הסנה. בנאומו, מודיע ה' למשה על כוונתו לגאול את עמו ממצרים, ואף עומד על הקשיים הצפויים בדרך כמו גם פתרונן:

"לָךְ וְאִסַּפְתָּ אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱבֹרָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב לֵאמֹר פֶּקֶד פִּקְדוֹתַי אֶתְכֶם וְאֶת הָעֲשׂוֹי לְכֶם בְּמִצְרַיִם... וְשָׁמְעוּ לְקִלְךָ וּבִאֲתָ אֶתָּה וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָה עֲלֵינוּ וְעַתָּה גִלְכָה נָא דְרֹךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָר וְנִזְבַּחְתָּ לָהּ אֱלֹהֵינוּ: וְאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם הֵלֵךְ וְלֹא בִיד חֲזָקָה: וְשַׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְהִכִּיתִי אֶת מִצְרַיִם בְּכָל נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה בְּקַרְבוֹ וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם" (שם ג', ט"ז-כ')

הדברים פעלו את פעולתם, והעם מקבל את בשורת הגאולה בהודיה ובהשתחויה:

"וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל זַקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּדְבְּרוּ אֲהֲרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֵתָּה לְעֵינֵי הָעָם: וַיִּאֲמֹן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פֶקֶד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ" (שם ד', כ"ט-ל"א)

אמנם, המפגש הראשוני עם פרעה לא צלח ומצב העם במצרים הורע. מיד החלו מופנות תלונות לעבר משה ואהרן. כתגובת שרשרת, תלונות אלו הועברו ל-ה' בדברי משה אליו:

"וַיִּפְגְּעוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֲהֲרֹן נְצַבִּים לְקִרְיַתְכֶם בְּצֵאתְכֶם מֵאֶת פְּרַעֲה: וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יְרֵא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאֵשְׁתֶּם אֶת רִיחֲנוּ בְּעֵינֵי פְרַעֲה וּבְעֵינֵי עַבְדּוֹ לְתַת חֲרָב בְּיָדְכֶם לְהַרְגֵנוּ: וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לְמָה הִרְעִיתָה לְעַם הַזֶּה לְמָה זֶה שְׁלַחְתָּנִי: וּמֵאֵז בָּאתִי אֶל פְּרַעֲה

1 מבט אחר לנושא הנידון בשיעור ניתן למצוא בספר "תורת עציון" על ספר שמות, בדברי הרב עזרא ביק "וידעתם כי אני ה'" (עמוד 107) ובדברי הרב משה לכתנשטיין, "תפקידן של מכות מצרים" (עמוד 115).

מֵעַם פְּרָעָה וַיַּעֲתֵר אֶל ה': וַיַּעַשׂ ה' כַּדְּבַר מֹשֶׁה וַיִּסַּר הָעָרֹב מִפְּרָעָה מֵעֲבָדָיו וּמַעֲמֹמוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד: וַיִּכְבַּד פְּרָעָה אֶת לְבוֹ גַם בַּפְּעַם הַזֹּאת וְלֹא שָׁלַח אֶת הָעָם" (שם ח', כ"ז-כ"ח)

ד. בַּעֲבוּר זֹאת הָעֵמֶדֶתִּיךָ

באווירה זו מגיעה מכת הברד. בסמוך למכה זו, ה' פונה בנאום משמעותי לפרעה, בו לראשונה חושף טפח מהחשיבה המסתתרת מאחורי המאורעות:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲשִׁכַם בְּבִקְרָה וְהִתְיַצַּב לִפְנֵי פְרָעָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' א-להי הָעֲבָרִים שָׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי: כִּי בַּפְּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלַח אֶת כָּל מַגְפָּתֵי אֵל לְבָדָּ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבַעֲמֹךָ בַּעֲבוּר תִּדְעַ כִּי אֵין כְּמִנִּי בְּכָל הָאָרֶץ: כִּי עָתָה שֹׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְאֶף אוֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ בַּדְּבַר וּתִכְחַד מִן הָאָרֶץ: וְאוֹלָם בַּעֲבוּר זֹאת הָעֵמֶדֶתִּיךָ בַּעֲבוּר הָרֶאֱתֶךָ אֶת כַּחֲוֵי וְלִמְעַן סִפְרֵי שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ" (שם ט', י"ג-ט"ז)

כאן לראשונה, מגלה ה' שבעצם מכת הדבר הייתה אמורה להיות האחרונה, והייתה ממיטה כליה על מצרים. ברם, הוא הותיר אותם בחיים, מתוך מגמה להביא את פרעה ועמו להכרה בגדולתו העילאית של ה', למען יספרו זאת בכל הארץ.

כעת, אומר ה', הגיע הזמן לפרוע את החוב, וליישם את הדברים. ה' מכריז שבפעם הזו הוא שולח בו את מכת המכות, את 'כל מגפותיו', באמצעותה יכיר לדעת שאין כמוהו בכל הארץ. נאום זה מכוון את שומעיו לציפייה, שמכת הברד תהייה המכה המסכמת³.

אכן, הברד גרם לתגובה יוצאת דופן מצד פרעה:

"וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם חֲטֵאתִי הַפְּעַם ה' הַצְּדִיק וְאֲנִי וְעַמִּי הִרְשָׁעִים: הֲעִתִּירוּ אֵל ה' וְרַב מֵהִיֵּת קִלְתֵּי א-להים וּבְרַד וְאֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְלֹא תִסְפּוּן לַעֲמֹד" (שם כ"ז-כ"ח)

אין זו הפעם הראשונה שפרעה מבטיח לשלח את העם, אך זוהי הפעם הראשונה בה הודה באשמתו. לכאורה, אם כן, המאבק הוכתר בהצלחה. פרעה מכיר ב-ה' ומכיר באשמתו על שהעז פניו נגדו, ומתוך כך משלח את העם. אך אל מול האופוריה האוחזת בכלום, השגרה המוכרת שוב מוטחת בפנינו:

"וַיִּחְזַק לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה" (שם ל"ה)

קל לשער את האכזבה העמוקה שהתפשטה במחנה בני ישראל. לא מדובר בסבב האירועים הרגיל. ה'

לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לְעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמְּךָ" (שם ה', כ'-כ"ג)

בתגובתו לדברים, ה' קובל על חוסר הסבלנות שמפגין משה לתהליך, שחלחל אליו דרך תלונות העם:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עָתָה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפְרָעָה כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחַם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרָשׁם מֵאֶרְצוֹ" (שם ו', א')

ג. וְנִתְּתִי אֶת יָדִי בַּמִּצְרַיִם

משלב זה, תופסת העלילה קצב חדש, וההתנהלות כלפי פרעה עולה מדרגה. כך, לא נעשים יותר לנגד עיניו אותות שנועדו לראווה בלבד, כהפיכת מטה לנחש, אלא כאלו שמסבים נזק למצרים. היאור הופך לדם, צפרדעים מופיעים, כינים שורצות ועוד.

אנו מוצאים את עצמנו במעגל אירועים שחוזר על עצמו. ה' מכה את מצרים, אז פרעה נרתם לבקש כל דרך אפשרית לסיים את אסון הטבע שנפל על מצרים. לעתים הוא אף מבטיח שישלח את ישראל מארצו. הסבל נפסק, ופרעה שב לעמוד בסירובו.

ברם, במסכת אירועים זו נוטלים חלק פרעה, משה ו-ה'. בני ישראל, לעומת זאת, נאלמו דום ונעלמו מן התמונה. האם ניתן לשער את התחושות בקרב העם הצופה במתרחש?

מובן מאליה שעם ישראל חשו במתרחש סביבם. יש להניח, שברגע שהתבצעה עליית מדרגה תחושתם אף הוקלה². אמנם יש לתהות, איך ליוו את התפתחות התהליך "השגרת" בדמות התראה, מכה, הבטחות שווא, הסרת המכה וסירוב. האם במשך הזמן לא התגנב לליבם חשש שהמאמץ לא יישא פרי? מהו פשר ההתנהלות הזו ביחס למכות?

יש לציין, שכדי להקדים תרופה למכה עדכן ה' את משה שהתהליך לא יהיה קל:

"וְאֲנִי יַדְעִתִּי כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהִלָּךְ וְלֹא בְיַד חֲזָקָה: וְשֹׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְהִכִּיתִי אֶת מִצְרַיִם בְּכָל נִפְלְאוֹתֵי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם" (שם ג', י"ט-כ')

יש להניח, שבמהלך המכות העם פונה למשה לקבל כל פיסת מידע אפשרית, ומשה מדווח לעם על השתלשלות העניינים בינו לפרעה. אמנם, לאיש לא ידוע, עד מתי מעגל אירועים זה אמור להימשך.

לאחר מכת הערוב, משה נותן ביטוי לאכזבה מהתנהלותו ההפכפכה של פרעה, ועדיין ללא הועיל:

"וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֲנִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַה' א-להיכם בַּמִּדְבָּר רַק הֲרַחֵק לֹא תִרְחִיקוּ לְלַכֵּת הֲעִתִּירוּ בַּעֲדַי: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנִי יוֹצֵא מֵעַמְּךָ וְהֲעִתִּירְתִּי אֶל ה' וְסַר הָעָרֹב מִפְּרָעָה מֵעֲבָדָיו וּמַעֲמֹמוֹ מִחֹדֶר רַק אֵל יִסֹּף פְּרָעָה הַתֵּל לְבִלְתִּי שָׁלַח אֶת הָעָם לְזַבַּח ל-ה': וַיֵּצֵא מֹשֶׁה

3 אמנם ה' הצהיר מתחילת שליחותו, כי הוא עתיד להרוג את בכורי מצרים: "וְאָמַרְתָּ אֶל פְּרָעָה כֹּה אָמַר ה' בְּנֵי בְכֹרֵי יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר אֲלֶיךָ שֹׁלַח אֶת בְּנֵי יַעֲבֹדְנִי וְתִמְאֹן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אֲנִי הֹרֵג אֶת בְּנֵי בְכֹרֶיךָ" (ד', כ"ב-כ"ג)

אך אמירה זו אינה מתפרשת בהכרח כהבטחה אלא כאיום, ולכן אין הכרח שתתגשם. בעוד הנאום המקדים לברד, מכוון למחשבה שאחריה לא יהיה צורך יותר במכות. עיין עוד ברש"י על המילים "את כל מגפתי" ובמפרשינו, ובדברי ד"ר מ' רפלד בדף השבועי של אוניברסיטת בר אילן, מס' 687.

2 רש"י מביא בשם המדרש, שמאז שהחלו המכות נפסק שיעבוד העם הפיזי.

ה' ביקש שמצרים ידעו מיהו ה'. לראשונה, אנו לומדים כי לא רק פרעה יודע אלא גם עבדיו ומצרים כולה⁵. אם כן, המכות השיגו את כל מטרותן. יש להניח, שלהלך רוח זה של המצרים היו ערים גם בני ישראל. דווקא מתוך כך, תחושת ה"אין מוצא" מתחזקת. מהו, אם כן, המסר החדש אותו מבקש ה' למסור כדי להסביר את התעכבות התהליך?

1. וידעתם כי אני ה'

"ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבן: ולמען תספור באזני בן ובן בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'"⁶ (שם א'-ב') נראה שהנקודה החדשה בדברי ה' היא, שהמכות לא נועדו רק למען ידעו מצרים מיהו ה'. המכות מכוונות אף לבני ישראל, למען ידעו את ה'.

לשם הבנת נקודה זו יש לחזור לתחילת הסיפור. משה נקרא לגאול את העם ממצרים, ומוסר לעם את בשורת גאולתו המתקבלת בשמחה ובמפגן אמונה:

"וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה ויעש האתת לעיני העם: ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענינם ויקדו וישתחוו" (שם ד', ל'-ל"א)

מחוזק מאמונם של העם, הוא מופיע לפני פרעה, אך תגובתו מתגרה ומתעלמת:

"ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקלו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח" (שם ה', ב')

מפנה זה גורם לתגובת שרשרת מצד בני ישראל עצמם, כאשר הם עצמם מטילים ספק בתהליך המתרחש לעיניהם:

ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה: ויאמרו אלהם ירא ה' עליכם וישפט אשר הבאשתם את ריחננו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו: וישב משה אל ה' ויאמר אדני למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני: ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך" (שם, כ'-כ"ג)

5 יש לקרוא פסוקים אלו על רקע הפסוקים שקדמו למכת הברד, בה התרשמנו שהמצב כלל לא היה כך

"הי'רא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים: ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה"

(שם ט', כ'-כ"א)

ברם, כעת עבדיו תמימי דעים.

6 נשים לב כי המשפט פותח בלשון יחיד המתייחס לכזורה למשה, אך מסיים בלשון רבים המתייחס לעם כולו. ככל הנראה, אמנם הדיבור התייחד רק עם משה, אך העם עקב אחריו בדריכות, ולכן יש ללמוד מדברי משה על הלך הרוח בעם, וכן להיפך.

עצמו נסך משמעות אחרת במכה זו, ועדיין התהליך לא התקדם.

בשלב זה, מתבקש ש-ה' יבאר את מהלכו. ממילא, כעת אנו מסוגלים להבין את הצורך בפנייה הנדירה למשה, עליה הצבענו בפתיחת דברינו.

ה. כי אני הכבדתי את לבו

"ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבן: ולמען תספור באזני בן ובן בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'" (שם י', א'-ב') בפתיחת דבריו, ה' 'לוקח אחריות' בתור הגורם המניע מאחורי הכבדת לבו של פרעה. הוא קובע שבעצם המאבק כבר הוכרע, ופרעה כבר מזמן מוכן לשלח את ישראל. תורף הנאום הוא, שבמסגרת התהליך משולבות מטרות נוספות שבהן מעוניין ה', שעדיין לא הושלמו. מסיבה זו אך למראית עין נדמה, שהמאבק עדיין בעיצומו, אך לא כך הם פני הדברים.

היה נראה, שבכוחה של טענה זו עצמה, לפזר את הערפל שהאפיל על התפתחות התהליך. אמנם בטענה זו אין חידוש, שהרי טרם התחילו המכות, יידע ה' על אפשרות כזו:⁴

"ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך: אתה תדבר את כל אשר אצנן ואהרן אחיך ידבר אל פרעה ושלח את בני ישראל מארצו: ואני אקשה את לב פרעה והרבייתי את אתתי ואת מופתי בארץ מצרים: ולא ישמע אלכם פרעה ונתתי את ידי במצרים והוצאתי את צבאתי את עמי בני ישראל מארץ מצרים בשפטים גדלים: וידעו מצרים כי אני ה' בנטתי את ידי על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם" (שם ז', א'-ה')

יתירה מזו, דווקא קריאה משולבת של פסוקים אלו עם פרשתנו, יבהירו ביותר את נסיבות המשבר בו שרוי התהליך. בתום ההתראה על מכת הארבה, יצא משה בחרי אף מלפני פרעה. בשלב זה, אנו עדים לראשונה להתערבות של עבדיו בהחלטותיו:

"ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את ה' א-להיהם הטרם תדע כי אבדה מצרים" (שם י', ז')

נראה, שהמקרא מציין בפנינו עובדה זו דווקא בשלב זה, לאחר מכת הברד, כדי להעמיד אותנו על העובדה, שמטרת המכות המוצהרת כבר הושגה.

4 לאמיתו של דבר, ה' כבר רומז לאפשרות כזו עוד קודם:

"ויאמר ה' אל משה בלכתך לשוב מצרמה ראה כל המפתיים אשר שמתי בידך ויעשיתם לפני פרעה ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם" (ד', כ"א)

אולם, ניתן להגביל משפט זה לאור הקשרו, רק לאותות הנחש והדם, בהם הצטייד משה בהתייצבותו הראשונה לפני פרעה.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב גד אלדד התשע"ז
עורך: אורי יעקב בין
בית המדרש הווירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: www.vbm.etzion.org.il
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il

כתוצאה מכך, ה' נזקק להגן על תכניתו, ולהתעקש כי היא אכן תצליח. כעת נשים לב, שכבר אז הוא 'משחיל' בדבריו את המטרה הסופית של המכות. אלא, שאז היא איננה מנוסחת בתור מטרת המכות לכשעצמה, אלא בתור תוצאה נלווית, שתהיה מושגת ממילא:

"לִכֵּן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתֵיכֶם וְגֵאתִי אֶתְכֶם בְּזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים... וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' א-להיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים: והבאתי אתכם אל הארץ... ונתתי אתה לכם מורשה אני ה': וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצור רוח ומעבדה קשה" (שם ו', ו-ט')

כעת, בני ישראל כבר לא מגיבים בהודיה והשתחויה, אלא בהתחמקות, בתירוץ העבודה הקשה. אם אמונתם בבשורת הגאולה מתנפצת בקושי הראשון, ניתן להניח שמראש לא הייתה כה חסונה. ממילא, על ה' להוכיח את עצמו לא רק לעיני מצרים אלא גם לעיני עם ישראל.

ה' מסמן את אופן הפתרון באמצעות אותו הנתב בו התפתחה הבעיה, בכיוון ההפוך. הכנעת מצרים משמשת אמצעי לקנות את אמונו של העם.

כעת מתברר, שהכנעת מצרים איננה מטרה לכשעצמה, אלא המוקד הוא דווקא חיזוק אמונתם של ישראל ב-ה'. במקום שישראל ימתינו בדממה מתוחה להחדרת ההכרה בלב מצרים על חוזקו של ה', הם נקראים להפנים זאת בעצמם, וכך יביאו עליהם את גאולתם⁷. דברי ה' למשה – "וידעתם כי אני ה' " - טרם מכת הארבה, מהווים ציטוט מנאום הפתיחה למכות, אך מכוונים לקריאה מחדש שלו, המבהירה את תוכנו האמתי:

"וּלְמַעַן תִּסְפַּר בְּאָזְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלְתִּי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתְתִּי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' " (שם י', ב')

7 אם נשים לב מעתה כבר לא מתבצע דיאלוג עם פרעה, אלא מונולוג של משה בנוכחותו של פרעה, כיוון שבעצם הוא אינו המען למטרת המכות.